

R. ANNAERT & L. VAN IMPE

Een grafheuvelgroep uit de IJzertijd te Klein-Ravels (Gem. Ravels)

In 1980 merkte de Heer M. Vermeeren, lid van de plaatselijke heemkring 'Nicolaus Poppelius', in een perceel uitgedund loofbos op het *Heike* te Klein Ravels (fig. 5 : 6 - kad. Iste afd., sectie A, nr. 84 f) een tiental koepelvormige verhevenheden op die zonder enige twijfel als grafheuvels herkend werden. In het centrum van één ervan groef hij een kleine kuil en stootte er al vlug op de bodem van een ruw besmeten urn, waarin nog krematierestten lagen. Ondanks het feit dat zowel het Gemeentebestuur als de Nationale Dienst voor Opgravingen vrij snel op de hoogte gebracht werden om maatregelen voor verdere bescherming te nemen kon niet verhinderd worden dat de heuvels ook door

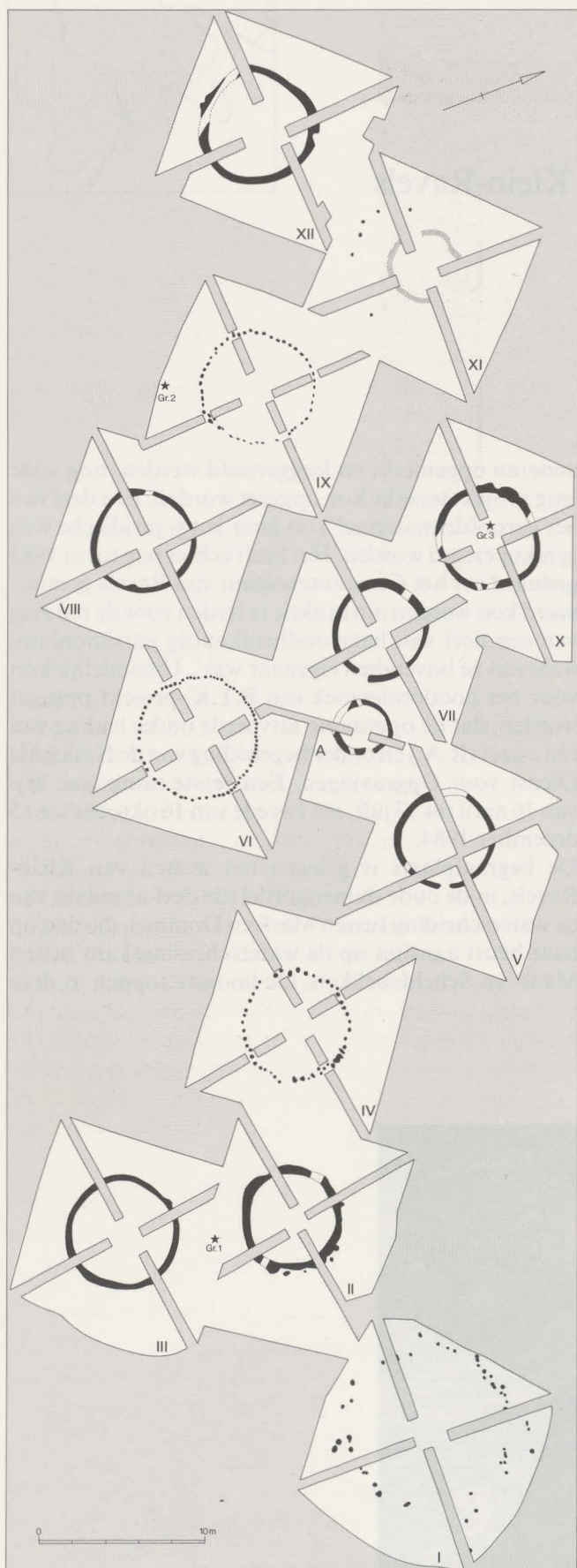
anderen opgemerkt en leeggeroofd werden, nog vòòr enig project terzake kon opgezet worden. Een deel van het geroofde materiaal kon later langs juridische weg gerekupereerd worden. Het heeft echter nog tot in 1983 geduurd eer het Gemeentebestuur van Ravels gemotiveerd kon worden om in actie te treden voor de redding van een deel van haar oudheidkundig patrimonium, waarvan ze bovendien eigenaar was¹. Uiteindelijk kon voor het noodonderzoek een B.T.K.-project opgezet worden, dat de opgraving uitvoerde onder leiding van één onzer (R.A.) en onder begeleiding van de Nationale Dienst voor Opgravingen. Een eerste campagne liep van 16 april tot 13 juli, een tweede van 16 oktober tot 15 december 1984.

¹ Opgraving uitgevoerd dank zij de medewerking van de Ministeries van Tewerkstelling en Arbeid en van Begroting en van het Gemeentebestuur van Ravels (B.T.K.-project). Onze dank gaat uit naar de HH. M. Vermeeren en H. Van Tigchelt, schepenen van cultuur, het gemeentepersoneel en de H. Ing. A. Versteynen, Bestuur van Waters en Bossen.

De begraafplaats is gelegen ten westen van Klein-Ravels, in de oude duinengordel die deel uitmaakt van de waterscheiding tussen Mark en Dommel, die dan op haar beurt aansluit op de waterscheidingskam tussen Maas- en Scheldebekken. De hoogste toppen in deze

1 Zicht op kringgreppel II.

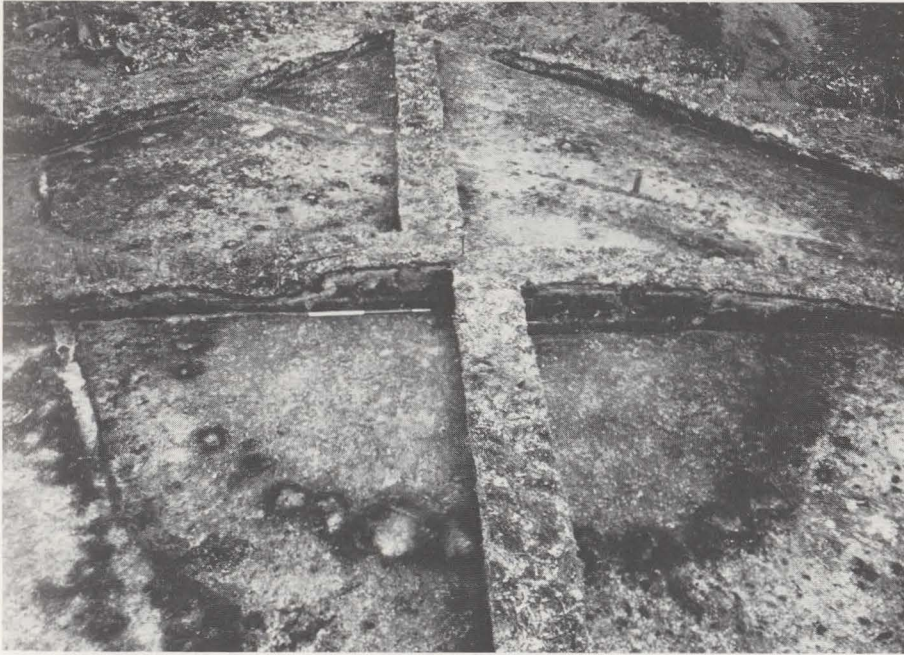

2 Algemeen plan van de begraafplaats.

oude gefixeerde duinengordel reiken tot ongeveer 35 m boven de zeespiegel. Op deze hoogten zijn ten westen van Ravels, Weelde en Poppel, op schijnbaar regelmatige afstand van mekaar meerdere prehistorische begraafplaatsen gelegen die echter uit totaal verschillende perioden dateren. Alle zijn ze echter wel gelegen op de grens van het meer geaccidenteerde stuifzandgebied met de zone van lemiger zanden die zich meer naar het oosten uitstrekt. Deze zone is niet alleen lemiger van samenstelling, maar is tevens minder waterdoorlatend en bijgevolg vochtiger, op heel wat plaatsen zelfs onderhevig aan een min of meer permanent hoge stand van de grondwatertafel (fig. 5). Een aantal van deze nekropolen werd reeds in de loop van vorige eeuw, andere in het begin van deze eeuw 'onderzocht'. Enkele groepen waren het onderwerp van een wetenschappelijk bodemonderzoek, zoals de heuvels bij de *Groenendalse Hoef* en deze op de *Hoogeindse Bergen*². Alle grafheuvels op het *Heike* werden met de gebruikelijke kwadrantenmethode onderzocht; proefsleuven tussen en naast de heuvels hadden verder tot doel de omvang van de begraafplaats buiten de zichtbare heuvelgroep te bepalen (fig. 2). De doorsnede van de heuveltjes varieerde van 5 tot 7 m; hun bewaarde hoogte van 20 tot 50 cm. Hoewel ontwateringsgreppels, ploegsporen, boomstronken en heel wat andere littekens van de normale bosbeheerswerken over heel het terrein vastgesteld werden, komt men zelden een grafheuvelgroep tegen waarbinnen vorm en volume van de heuvels zelf zo weinig veranderingen ondergaan hebben. Alle heuvels waren opgeworpen met grijsbruin tot okerkleurig gevlekt zand; slechts in vier gevallen tekende zich in de profieldammen een slordige en vage plagenstructuur af. Onder bijna alle heuvels was de oorspronkelijke bodemgesteldheid nog goed waar te nemen. Onder zeven heuvels was het oud loopvlak nog vrij goed te zien. Vòòr de aanleg van een vijftal andere heuvels had men waarschijnlijk eerst de bodem afgeplagd; het heuvellichaam rustte er immers onmiddellijk op de A2-horizont van de podzol. Deze oude ca. 20 cm dikke A2-horizont was overal lichtgrijs tot lichtbruingrijs van kleur en ging geleidelijk over in de min of meer aangerijkte B-horizont. Onder twee heuvels had de podzol zich nog verder ontwikkeld na hun opbouw, wat duidelijk alleen mogelijk was door de geringe dikte van het opgeworpen pakket. Praktisch alle heuvels waren overdekt door een goed ontwikkelde heide / humuspodzol, die waarschijnlijk conserverend gewerkt heeft. Slechts op de toppen leek deze podzol hier en daar wat afgegraven.

Van de plunderingen in de heuvels getuigen meestal kleinere, maar goed gerichte ingravingen in de middenpartijen, waarin dan soms nog enkele scherven en stukjes gekreemd been konden gerecupereerd worden. Eén graf bleef echter uit de handen van de sluikgravers: goed beschermd onder een boomstronk vonden we in het centrum van heuvel X de centrale

2 Beex 1958; Van Impe & Beex 1977.

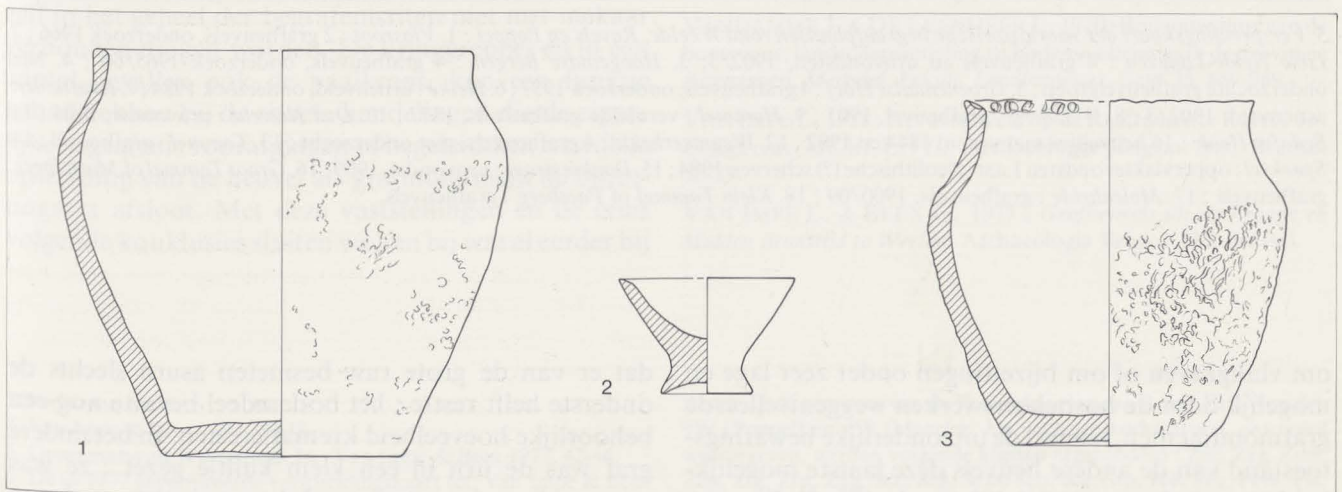
3 Zicht op paalkransheuvel IV.

bijzetting nog *in situ* terug. De kleine besmeten urn met gladde halspartij en vingertopindrukken op de rand, was er in een klein kuiltje bijgezet en hield de weinige poreuze verbrande menselijke skeletresten geborgen (fig. 4 : 3).

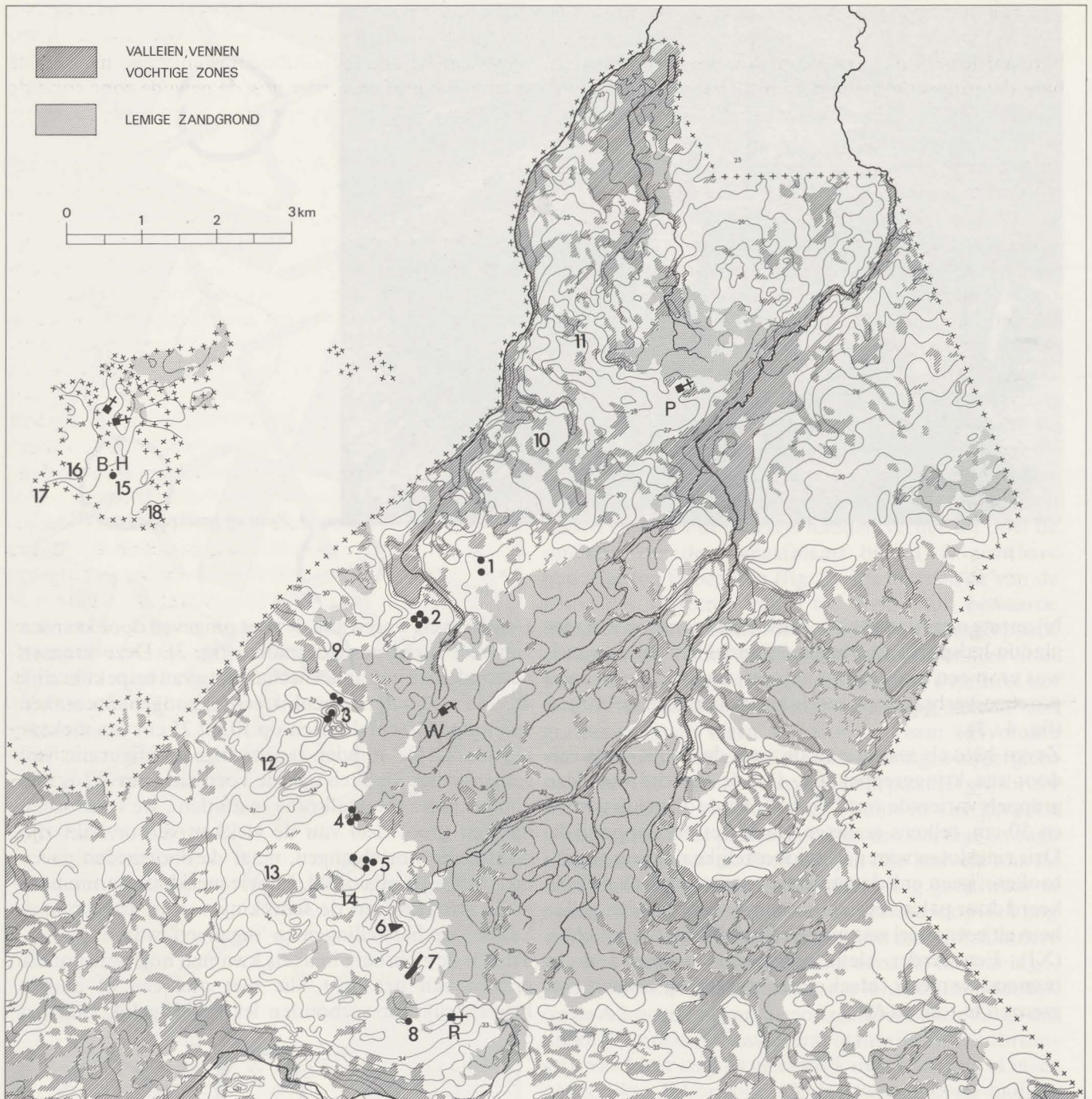
Zeven heuvels waren aan de voet duidelijk omgeven door een kringgreppel (fig. 1) ; de breedte van deze greppels varieerde van 25 tot 50 cm, de diepte tussen 20 en 50 cm, telkens gemeten vanaf het oud oppervlak. Drie ringsloten waren in zuidoostelijke richting onderbroken ; geen enkele van deze toegangen leek geflankeerd door palen. Een spoor aan de voet van een ander heuveltje was heel wat minder duidelijk en twijfelachtig (XI). Een eerder klein ringslootje, amper 3 m in binnendoormeter, bleek geen opwerping binnen zijn grenzen te tonen (A).

Drie heuvels waren aan de voet omgeven door kranzen van zeer dicht gestelde palen (fig. 3). Deze kranzen bestonden uit een aaneenschakeling van respectievelijk 46, 76 en 50 palen, eigenlijk eerder aangepunte staken van amper 10 cm dikte en op 10 tot 25 cm van mekaar ingeplant. De minder regelmatige configuratie van gelijkaardige vlekken aan de voet van heuvel I is niet zonder meer als paalkrans te duiden ; we vermoeden dat een groot deel van de vlekken veroorzaakt zijn door oude wortelgangen, maar de doorsneden gaven hierover geen uitsluitsel. Enkele merkbare anomalieën in de structuur en de schikking van de paalkranzen kunnen op herstellingen en 'ingangen' wijzen.

Tussen de zichtbare heuvels kwamen nog twee andere graven aan het licht, die niet met één of andere heuvelstructuur verbonden leken. Mogelijk gaat het

4 Aardewerk. 1 : graf 2 ; 2 : centrale verstoring heuvel II ; 3 : centraal graf in heuvel X. S. 1/3.

5 Verspreidingskaart der voorhistorische begraafplaatsen rond Weelde, Ravels en Poppel : 1. Vlasroot : 2 grafheuvels, onderzoek 1966 ; 2. Litse Heide-Langven : 4 grafheuvels en urnvondsten, 1902/3 ; 3. Hoogendse Bergen : 4 grafheuvels, onderzoek 1965/66 ; 4. Niet onderzochte grafheuvelgroep ; 5. Groenendalse Hoef : 4 grafheuvels, onderzoek 1957 ; 6. Heike : urnenveld, onderzoek 1984 ; 7. Raafstuinen : urnenveld, 1902/3 ; 8. Wetsberg : grafheuvel, 1901 ; 9. Hummel : vernielde grafheuvels, 1877 ; 10. Oud Heiveld : urnvondst, 1904 ; 11. Bedafse Heide : 16 heuveltjes met urnen, 1844 en 1902 ; 12. Wegmeerheide : 4 grafheuvels, niet onderzocht ; 13. Tommel : grafheuvel ; 14. Speeksel : oppervlaktevondsten Laat-Neolithische (?) scherven 1984 ; 15. Donkerstraat : urnvondst, 1909 ; 16. Groot Tommel of Mortelberg : grafheuvels ; 17. Molenheide : grafheuvels, 1900/09 ; 18. Klein Tommel of Paesberg : grafheuvels.

om vlakgraven of om bijzettingen onder zeer lage en mogelijk door de bosbeheerswerken weggenivelleerde grafmonumenten, hoewel de uitzonderlijke bewaerstoestand van de andere heuvels deze laatste mogelijkheid iets minder waarschijnlijk maakt (fig. 2). Een van beide graven was zodanig verstoord door boomwortels

dat er van de grote ruw besmeten asurn slechts de onderste helft restte ; het bodemdeel bevatte nog een behoorlijke hoeveelheid krematieresten. In het andere graf was de urn in een klein kuiltje gezet ; ze was ruwwandig en bevatte naast de krematieresten ook nog enkele scherven van een bijpotje (fig. 4 : 1).

Aangezien de heuvels, op één na, leeggeroofd waren vòòr de aanvang van het onderzoek kan het beschikbare aardewerk niet bijster veel direkte en onbetwistbare dateringsargumenten voor de begraafplaats aanbrenge. Slechts het kleine urntje uit heuvel X, klein en gedrongen van vorm, en besmeten en met vingertop-indrukken op de rand kan een aanwijzing bieden voor een datering, die in geen geval ouder kan zijn dan de Vroege IJzertijd. De vorm van het aardewerk lijkt echter iets jonger en suggereert verwaterde invloeden van gedrongen situla-vormen, die we dan toch eerder in de oudere fasen van de La Tène-periode of in de Midden IJzertijd (naar Verwers) zouden verwachten. Het kleine bekertje uit de groep der zgn. 'Eierbecher', teruggevonden in een recente vergraving in een heuvel kan eenzelfde datering krijgen (fig. 4 : 2)³. Van de grafstructuren is reeds lang uitgemaakt dat onderbroken kringgreppels niet eerder dan Ha C voorkomen en dat tegelijkertijd de aanleg van gesloten ringsloten niet tot de Late Bronstijd beperkt blijft. Het gebruik van paalkransen - en zoals in dit geval de zeer dichtgestelde varianten - is in de jongere fasen van de Urnenveldencultuur niet zo koerant.

Een belangrijke opmerking willen we nog maken over de band tussen de heuvels zelf en hun respectieve randstructuren, namelijk de kringgreppels en paalkransen. Onder meer bij de paalkransheuvels merkten we op dat de kransen van houten palen niet altijd concentrisch aan de heuvelvoet opgezet waren. Een der heuvels overdekte met de heuvelvoet de sporen van de krans. Dit doet onmiddellijk vragen rijzen over tijdstip en manier waarop heuvel en randstructuur aangelegd zijn. We moeten er hier rekening mee houden dat de heuvels opgeworpen werden nadat de paalkransen eerst geheel of gedeeltelijk verwijderd waren. Deze konklusie kan vergezocht lijken ware het niet dat een gelijkaardige vaststelling bij enkele van de ringslootheuvels gedaan werd. Uit doorsneden is immers gebleken dat in enkele gevallen de lage grafheuvel de kringgreppel overdekte op een manier die geen verklaring kan vinden in de normale erosie van het heuvellichaam. Waaruit bijgevolg zonder meer kan afgeleid worden dat de zgn. randstructuur en de heuvel zelf in het geheel der begrafenisriten niet met mekaar verbonden mogen worden. De kringgreppel en in een aantal gevallen ook de paalkrans, kan een functie gehad hebben bij de rituele handelingen die de eigenlijke begrafenis voorafgingen of begeleidden, terwijl de opwerping van de heuvel als grafmonument de bijzettingen afsloot. Met deze vaststellingen en de eruit volgende konklusies sluiten we aan bij wat al eerder bij

het onderzoek van heuvel III op de *Hoogeindse Bergen* vastgesteld was, namelijk dat de randstructuur - in dit geval een wijdgestelde dubbelpostenkrans - in de eerste plaats het graf en eerder nog de gewijde zone rond de bijzetting heeft omgeven en niet in de eerste plaats de heuvel zelf⁴.

De ligging van de nederzetting die bij de begraafplaats op het *Heike* hoorde kan niet aangewezen worden, hoewel we er redelijkerwijze mogen van uitgaan dat deze niet ver uit de buurt zal liggen. Reeds in de Vroege en Midden Bronstijd was de aanwezigheid van een nederzetting en van plaatsen waar akkerbouw bedreven werd in de buurt van de grafheuvels, in de pollenspectra iet zo direkt aanwijsbaar⁵. Uit de vaststelling dat zowel in de Vroege en Midden Bronstijd als ook later nog de begraafplaatsen blijven aangelegd worden buiten het bronnenrijk en vochtige lemig zandgebied, kan afgeleid worden dat er zich in de loop van een klein millenium weinig wijzigingen voorgedaan hebben in de lokale bodemgesteldheid en bodemgebruik⁶. Onder meer wegens het ontbreken van een systematische veldprospektie is het op dit ogenblik nog niet duidelijk of het vochtige lemig zandgebied voor bewoning en mogelijk akkerbouw gemeden werd, dan wel juist daardoor aantrekkelijker werd. Tenslotte kan nog niet uitgemaakt worden of er een band bestaat tussen de begraafplaats op het *Heike* (fig. 5 : 6) en de ca. 600 m in zuidoostelijker richting gelegen in 1902/3 vernielde begraafplaats op de *Raafuinen* (fig. 5 : 7)⁷. De aanleg van een nieuwe gemeentelijke begraafplaats tussen beide urnenvelden in zal hierover misschien meer gegevens opleveren.

Na het onderzoek op het *Heike* werden de heuveltjes, hetzij met ringsloot, hetzij met paalkrans hersteld en blijft de kleine nekropool als archeologisch monument voor de gemeenschap bewaard.

BIBLIOGRAFIE

- BEEX G. 1958 : Onderzoek van grafheuvels te Weelde, *Taxandria* 30, 1-29.
- PERIZONIUS W.R.K. 1976 : Eierbecher in Nederland, *Analecta Praehist. Leidensia* 9, 85-103.
- VANDAMME J. & DE LEENHEER L. 1970 : Bodemtextuur van de bouwvoor, landschapsindeling en bodemassociaties in de provincie Antwerpen, *Mededel. Fakult. Landbouwwet. Gent* 35, 869-989.
- VAN IMPE L. 1978 : Het urnenveld op de Raafuinen te Ravels. In : *Conspectus MCMLXXVII*, *Archaeologia Belgica* 206, Brussel, 25-29.
- VAN IMPE L. & BEEX G. 1977 : *Grafheuvels uit de Vroege en Midden Bronstijd te Weelde*, *Archaeologia Belgica* 193, Brussel.

³ Perizonius 1976.

⁴ Van Impe & Beex 1977, 28-33.

⁵ Groenman-van Waateringe. In : Van Impe & Beex 1977, 42-46.

⁶ De in 1977 gepubliceerde verspreidingskaart (cf. Van Impe & Beex 1977, fig. 19) was gebaseerd op de vereenvoudigde kaart gepubliceerd door Vandamme & De Leenheer 1970. De in fig. 5 weergegeven kaart

steunt op de gegevens van de Bodemkaarten van België, 8E (Weelde), 9W (Poppel) en 4W (Maarle). Als vochtige bodemtypen, gearceerd weergegeven, werden volgende klassen afgezonderd : Zec, Zeg, Zem, Zep, Zfg, Zfp, Zgg, Sec, Seg, Sem, Sep, Sfg, Sfp, Pec, Peg, Pem, Pfc, Pfg, Pfp.

⁷ Van Impe 1978.